

A lakosság alapfoglalkozása az I. világháborúig földművelés és állattenyésztés volt. Ha azonban a falu 1244 hold szántóterületét a 286 házzal osztjuk, akkor az egy belsősegre jutó szántóterület alig haladja meg a négy holdat. Ez is azt mutatja, hogy a föld, amely minőségileg III–IV. osztályú, alig nyújtotta az akkor 1541 főt számláló lakosság zömének a létminimumot. Ezért kénytelenek voltak feles művelésben megdolgozni Szamosfalva, Kolozsvár, Szászfenes, Gyalu és Magyarszilvás nagybirtokosainak földjét.

A falu mezőgazdasági területe az elmúlt 72 esztendő alatt nemhogy nőtt volna, hanem csökkent. Az 1921–1923-as földreform alkalmával a Jósika–Mikes–Széchi-birtokok nagy részét a szomszédos román falvak kapták meg. 1938-ban Rákos pereli el az Ilomás nevű legelő felét, és hurocoltat törvényszék elé több mint negyven gazdát a faluból. 1962 után Fodor Dorel – a helyi mtsz agrármérnökének – indítványára adják át a gazdaság akkori vezetői az állami gazdaságnak a falu határának egyharmadát kitevő szántó és kaszálóját, ahelyett, hogy legelővé alakították volna át az erőszakkal felduzzasztott és azóta is éhező állatállomány számára. 1990-ben pedig az mtsz-ből kilépett Rákos tulajdonította el Szentlászlótól a 32 hektárt kitevő Nagymező búzatermését. De sorolhatnánk a többi betyárságokat is. Íme *egyik* magyarázat arra, hogy az 1200 alá csökkent helyi lakosság munkaképes korú rétegének 46%-a kénytelen ingázni a közelebbi és távolabbi ipartelepekre. A további 2% ingázó vagy bent lakó diák, míg 34% helyben az asztalosműhelyben, a fogyasztási szövetkezet áruterelő, szolgáltató- és kereskedelmi egységeiben, az állami és magánkisipari műhelyekben dolgozik vagy háziasszony, s csak a lakosság 18%-a talál munkát a helyi mezőgazdaságban. Mindezek ellenére vagy következtében a Móc-vidék ölelő szorításában élő falu földrajzi, néprajzi és etnikai determináltságából következik az a szerep és hatás is, amelyet hosszú évszázadokon át a peremvidék és Kalotaszeg gazdasági, társadalmi és művelődési életében játszott, viszonyainak fejlődésére gyakorolt, kezdve a tordai só szárazföldi útjának ellenőrzésével, a heti- és országos vásárok tartási jogával, az 1606-ban már létező anyanyelvű iskoláztatással, folytatva az 1780-as antifedális és vallási türelmetlenségellenes megmozdulásával, a XIX–XX. századi gazdasági (fogyasztási és hitelszövetkezet, posta, gyógyszertár, gazdakör, tűzoltóegylet) és közművelődési egyesületek (1887/88 dalkör, 1898 színjátszókör és könyvtár, 1936 fúvószenekar, 1988 női kórus) létrehozásával. Kialakította az áruterelő és szolgáltató kisiparos és kereskedő réteget, s hogy továbbléphessen a polgárosodás útján saját soraiból kinevelte értelmiségének egy rétegét, az elmúlt fél évszázad alatt 32 főiskolát végzett szakembert, 14 középfokú pedagógust, 111 középfokú technikust és több száz különböző felkészültségű és külföldön is megbecsült szakmunkást nevelt Kalotaszeg, Kolozs megye és Erdély, valamint az ország társadalmának. Az anyanemzettől való elszakításunk után is, az új körülmények között végig jelen van abban a mélyreható gazdasági, társadalmi, közművelődési és közügyi munkában és harcban, amelyet az erdélyi magyarság folytat identitása és fizikai léte megőrzéséért, emberi és kollektív jogai, intézményei, anyanyelve, kulturális értékei és hagyományai átmentéséért és továbbfejlesztéséért.

És perspektívája? Remény az európaiságban!

Tegyük hát, hogy lelkét megtartsa-megtalálja, táplálja a föld itt, ahol él, hogy továbbra is megtanuljon megtartani itt portát és hazát! (1990.)

Boldizsár Zeyk Imre

Kossuth Lajos diadalmenete Pesten

Az 1848–49-i forradalom és szabadságharc egyik csúcspontja volt, amikor a győzelmes tavaszi hadjárat nyomán, a vidékre szorult forradalmi kormányzat visszatérhetett a fővárosba. A forradalom utolsó nagy ünnepe azonban már alig tudta elfedni a közelgő oroszroppanás nyomasztó jeleit. A június 5-i pesti bevonulás alig 10 nappal előzte meg a nagy orosz invázió kezdetét.

Az 1849 első napjaiban Debrecenbe menekült kormányzat mindig is ideiglenesnek tekintette helyzetét és türelmetlenül, reménykedve várta, hogy visszatérhessen a székhelyére. Közvetlenül Pest felszabadítása (április 24.) után a radikálisok azonnal felvetették a Pestre

költözés lehetőségét, bár a császári kézen maradt Budavár állandó fenyegetettséget jelentett volna. (Maga Kossuth egy kiáltványban ígéretet is tett a kormány visszahelyezésére.) A mérsékeltek teljes joggal elleneztek az elhamarkodott lépést, mondván: majd akkor kell a fővárosba visszatérni, ha az egész ország felszabadul. A Március 15-e című lap persze, nem is alaptalanul, azzal vádolta őket, hogy főleg a forradalmi pesti néptől félnek. A véleményt alátámasztja az *Esti Lapok* 83. számában (május 31.) közölt cikk, amely így ír: „Láttuk ott a fővárosban improvizált utca-cravallokat, a képviselőház terét ezrek vették körül, fel-fel kiáltott ezrek követelése a képviselőkhöz, s az utcahősök kezdték a parlament önállóságát fenyegetni... Mi ismerjük a mozgalmi erőket, ellenségeink voltak azok...”

A kérdés azonban Buda visszavételéig (május 21.) lekerült a napirendről.

Közben Debrecenben megkezdődött a kormányzat konszolidációja. Április végén a képviselőház zárt ülésen szabályozta Kossuth kormányzóelnöki hatáskörét, azaz korlátozta a hatalmát, így pl. az elnök rendeletei ettől fogva csak miniszteri ellenjegyzéssel voltak érvényesek.¹ Kossuth viszont továbbra is arra törekedett, hogy korábbi szinten korlátlan hatalmából minél többet megőrizzen. Nem meglepő tehát, hogy ez a körülmény súrlódásokhoz vezetett a május 1-jén kinevezett új kormány új miniszterelnökével, Szemere Bertalannal.² Kossuth védelmében azonban el kell mondani, hogy válságos helyzetekben egyfajta korlátozott diktatúra hatékonyabb működést tesz lehetővé, s néha egyenesen elkerülhetetlen az alkalmazása. Nem véletlen, hogy ekkoriban a politikai élet szereplői között többször is felmerült ennek igénye. Ezekben a politikai kombinációkban kulcsszerep jutott a tavaszi hadjárat győztes hadvezérének, Görgey Artúrnak. Kossuth érthetően szerette volna korlátok között tartani az ambiciózus és egyre népszerűbb tábornokot. Abban a reményben, hogy megnyerheti politikai céljainak és egyben elmozdíthatja fővezéri tisztéből, május 7-én kinevezte hadügyminiszterre. A miniszterelnök viszont leginkább egy háromtagú bizottságot látott volna szívesen az ország élén, amelybe magán kívül Kossuth és Görgey vennének részt, s így reményei szerint, Görgeyvel összefogva hatékonyan korlátozhatná Kossuth törekvéseit. Görgey megnyerése érdekében elérte, hogy a tábornokot Borsod megyei országgyűlési képviselővé válasszák.³ Várákozásaiban azonban mindketten csalódtak. Görgey ugyan mind a képviselőséggel, mind pedig a kormánnyal szemben fennálló ellenszenvét leküzdve, a miniszterséget is elfogadta, de sem Kossuthal, sem pedig Szemerevel nem kívánt együttműködni, sőt mindkét új pozícióját – a kormány ellenőrzése mellett – elsősorban az április 14-i (trónfosztó) döntés semmissé tételének kieroszakolására kívánta felhasználni. Buda bevételé (V. 21.) után, népszerűsége tetőpontján állva megtehette és természetesen meg is tette, hogy nem mondott le a fővezérségről, amiben csak megerősítette, hogy a szintén a kegyeit kereső békepárt képviselője, Kazinczy Gábor figyelmeztette Kossuth szándékaira. Mint utóbb kiderült, nemcsak külön-külön a hadseregnek és a minisztériumnak vált kárára Görgey funkcióhalmozása, de még politikai céljait sem tudta elérni vele. Mire ugyanis június 1-jén, a minisztériumát átvenni és a függetlenségi nyilatkozat programját a békepártra támaszkodva az országgyűléssel visszavonatni Debrecenbe érkezett, már elkésztett. A képviselőház ugyanis május 31-én egyhangú határozatban nemcsak azt mondta ki, hogy székhelyét a kormánnyal együtt újra Pestre helyezi, de azt is, hogy legközelebb július 2-án ül össze, sőt Horváth Mihály vallás- és közoktatási miniszter előterjesztésére még aznap a főrendiház is csatlakozott a határozathoz. A történetek Görgey hidegzuhanyként érték. Azonnal Kossuthhoz sietett tiltakozni. Érvelése szerint a kormányzat Pesten túl közel lenne a fronthoz, akadályozná a hadműveleteket, védelme lekötné egy egész hadtestet, mert Buda, a falainak lerombolása után éppoly védtelen, mind Debrecen.⁴ Álláspontja azonban kevésbé volt meggyőző, különösen, mivel korábban egy május 1-jén Tatárról kelt levelében ő maga javasolta, hogy a kormány költözzön a frissen felmentett Komárom várába. Kossuth akkor azzal háritotta el a kissé bizarrnak tűnő ötletet, hogy a kormány nem vonulhat be egy zárt helyre, ami úgy is érthető, hogy nem teheti ki magát egy ellenséges körülmény veszélyének.⁵ A kormányzó most azt fejtette ki Görgeynek, hogy a

¹A hatáskörök elhatárolásáról: *Kossuth Lajos* összes munkái XV. (Kossuth kormányzó elnöki iratai). Szerk. *Bata István* Bp. 1955. 181. old. (102. sz. irat), 174. old. (96. sz. irat)

²Szemere kérte Kossuthot, hogy tartsa be az alkotmányos formákat és ne korlátozza a minisztériumok hatáskörét. Uo. 473. old. (269. sz. irat).

³*F. Kiss Erzsébet*: Az 1848–49-es magyar minisztériumok Bp. 1987. 127–128. old.

⁴*Görgey Artúr*: Életem és működésem I–II. Európa. (Pro-Memória) Bp. 1988. 128. old.

⁵Uo. 237–238. old.

határozatot visszavonni már nem lehet, mert a minisztériumok csomagolnak, a képviselők jórészt hazautaztak szabadságra, különben pedig a kormányzatnak az ország fővárosában kell működnie, mert a nép felfogása számára akkor ura igazán az országnak. A kormány diadalmas bevonulása Pestre megteremti a nép bizalmát és hűségét, míg a döntés visszavonása megfutamodásnak tűnhetne.

Ö (Kossuth) útközben mindenütt a kivívott győzelem tudatában fog szólni a néphez, és az Ausztriától való függetlenség melletti újabb dicső küzdelemre fogja lelkesíteni.⁶ Kossuth tehát világosan felmérte, hogy az orosz beavatkozás árnyékában milyen fontos egy ilyen önbizalmat sugárzó demonstráció. (Kossuth népszerűségének egyik titka bizonyosan a politikai propaganda iránti nagyszerű érzéke volt.) Görgey miután hasonló értelmű választ kapott Szemerétől is, ráadásul csalódnia kellett a békepártban – amely megriadva egy katonai diktatúra veszélyétől, a függetlenségi nyilatkozat elleni fellépést a július 2-i képviselőházi ülésre halasztotta – belátta, hogy haszntalan ellenkezni tovább is Kossuth hő vágyával, hogy ünneppéyesen bevonulhasson Pestre.⁷

A június 3-án, a kormány részvételével megtartott búcsú-istentiszteletek valóságos népnappalá válnak.⁸ A tömeg hazáig kísérte a kormányférfiakat. Délután népgyűlés volt a városerdőn, ahol Sárosi Gyula felolvasta Aranytrombita című elbeszélő költeményét, Besze János képviselő pedig búcsúbeszédet intézett a város polgáraihoz. (Az országgyűlés május 31-én jegyzőkönyvileg is köszönetet mondott Debrecen városának a vendéglátásért.) Másnap reggel éljenző tömeg és kis nemzetiszín zászlókat lobogtató lovas nemzetőrség sorfala között indult el útjára Kossuth Lajos és családja. A kormánytól Szemere, Duschek, a pénzügyminiszter és Horváth Mihály kísérték el. A debreceni nemzetőrök csak Szoboszlóig tartottak velük, de minden faluból újabb és újabb lovascsoport csatlakozott hozzájuk. Kedden reggel Szolonokon szálltak fel a vasútnak eredetileg a király számára kialakított díszkocsijába. Végig az úton lobogó zászlók, üdvözlő tömeg, virágokkal díszített diadalkapuk kísérték útjukat. A vonat délután 5 és 6 óra között futott be a Középponti Vaspályatársaság szintén feldíszített Váci úti indóházába. (Azon a napon történt ez, amelyen, vészjóslo jelként a császári csapatok új főparancsnoka, Julius Haynau kivégeztette Lipótvár két ellenálló honvédtisztjét.) A fogadóbizottságot a fővárosok küldöttsége és Görgey tábornokának tagjai alkották. A zenészek indulókat játszottak. A faraktárnál, a volt Valeró-féle selyemgyár előtt, majd utóbb Budáról, mozsarakból díszsortűz dördült. Kossuth egyszerű honvéd egyenruhában lépett a tömeg elé. Az üdvözlő beszédek után meghatódottságának adott hangot: „vajon lesz-e módom és alkalmam, hogy jóakaratosokat némileg is viszonzozzam” – mondta. Ezután a kormányzó a város által rendelkezésre bocsátott nyitott díszhintóba szállt, amelyet egy magyaros ruhába öltözött kocsi hajtott és gr. Károlyi Györgytől igénybe vett négy pompás ló húzott.⁹ A díszhintóban Kossuth és családja foglalt helyet, amit Szemere – mint

⁶Uo. 128–129. old.

⁷Uo.

⁸Az eseményekről részletesen beszámoltak a napilapok, egy VI. 6-án kelt falragasz (Az emlékezetes június 5-e Kossuth bevonulása Pestre és a város kivilágítása) idézi: *Gracza György: Az 1848–49-i magyar szabadságharc története I–V. IV. köt. 418–419. old. és Mátrai Gábor: Töredék jegyzemények Magyarország történetéből 1848–49-ben. Szépirodalmi (Magyar Ritkaságok) Bp. 1989. 198. old.*

⁹*Károlyi György* mint nemzetőrőst maga is részt vett a díszmenetben, amelynek következtében utóbb eljárás indult ellene. Károlyi titkára, Bárfay László utóbb így válaszolt a gróf védekezésének lényegét a császári vádhatóság előtt: „rossz néven vétetik: a kocsit mellett lovaglás és a diadalmenetre adott lovak. Hiszen az ég szerelmére! Nyomatott falragaszokból is nyilvánosan tudatik, hogy minden helyben levő tisztt – a nemzetőröket sem véve ki – a pályaudvarokhoz volt parancsolva: S miután a városban vészbiróság működött, csak nem tehettem ki magat az ember – kivált ha családapa, hogy engedetlenség miatt bebörtönözzék, vagy éppen főbe löjék... Ami pedig a lovakat illeti, azok requiráltattak; bizonyíthatja Lombay akkori városkapitány, egyébiránt ezen lovak mindjárt az eset után eladtak, hogy többé lehetőség se forduljon elő ily kellemetlen helyzetbe jutni. Kocsi és lószerszám szinte másoktól requiráltattak. Tessék az illető mesterembereket megkérdezni.” Bárfay aug. 31-én feljegyzi naplójában, hogy az előbbihez újabb vád is társult, amely szerint a gróf a Kossuthnak szórt koszorúkat felemelte és odanyújtotta a kormányzóknak. Ilyen és hasonló „bűnök” miatt Károlyit rövid fogság után horribilis pénzbüntetésre ítélték. *Acs Tivadar: Népek tavasza (ismeretlen levelek, naplójegyzetek a magyar szabadságharc és emigráció korából. 271., 275. old.)*

miniszterelnök – bántónak érzett, különösen, mivel személyére az ünneplő tömeg nem fordított megfelelő figyelmet, így sértetten, a rá váró hintó helyett bérkocsit rendelt és mellékutcákon hajtatott szállítására. Utóbb az esetről szemrehányó leveleket is írt Kossuthnak, de az kicsinyes érzékenységnek vélte a felszólalást, amelynek a függetlenségért vívott harc napjaiban nem volna szabad előfordulnia. Kossuth visszautasította a családtagjainak túlzott politikai befolyására vonatkozó kritikát is.¹⁰ (Való igaz viszont, sem Kossuth nővére, sem pedig felesége nem kedvelte túlságosan a mérsékelt politikusnak tartott miniszterelnököt.)

A díszmenet, amelyet nemzetőrök nyitottak meg és zártak le a Váci és az Ország úton (ma Bajcsy-Zsilinszky út) indult a belváros felé. A honvéd- és nemzetőrtisztek a kocsik mellett lovagoltak. Az utcákat ellepték az ünneplő ruhába öltözött lelkes polgárok, fehér kendőt lobogtató, virágot szóró hölgyek. Minden zászlón, minden ablakban Kossuth képe és neve volt – írta Jókai, bár a hivatalos lap, a *Közlöny* szerint a transzparenszek között jelentékeny egy sem volt. A menet némi kerület téve a Szabadsajtó, majd az Uri (Petőfi Sándor) utcába fordult be, onnét pedig a Szervita (Martinelli) és a Színház (Vörösmarty) tereken át, a Dorottya és a Mérleg utcán keresztül jutott a Szél (Nádor) utcába, ahol az ún. Döring-féle házban a 18-as szám alatt Kossuth anyjának lakása volt.

A városi tanács utóbb sietve elhatározta az utca lekövezését. Estére a várost kivilágították. A legszebb látványt a két törökről elnevezett Wodianer-ház, a városháza, a megyeház, a Magyar Nemzeti Színház, a volt Hétszemélyes Tábla épülete és a Gschwindt-féle dohányáruda nyújtotta. Az éjszakai utcákat fáklyás-zenés, sőt a levegőbe lövöldöző csoportok járták, míg mások, főleg kisebb-nagyobb utcagyerekek, mintegy „forradalmi hagyományként” kövekkel tördeltek be a nekik nem szimpatikus, vagy nem eléggé kivilágított házak ablakait, nem téve kivételt a lakatlan, vagy bombázástól megrongált épületekkel sem, ami nem kis felháborodást váltott ki. Kossuth a Nemzeti Színházban töltötte az estét, családjával a királyi páholyt foglalva el, ahol ünnepi műsort adtak a kormány tiszteletére. (Szemere a Kossuth család ünneplésének tartva azt, ismét távol maradt.) A műsor végén a zenekar és az énekkar hazáig kísérte a kormányzót, ahol indulókat és kóruszámokat előadva éjfélig ünnepeltek. A kormány alig egy hónapig működhetett a fővárosban. Az első rendkívüli minisztertanácsot már másnap este 6 órakor megtartották, mivel a szerb Sztratimirovits, a hírek szerint végre hajlandónak mutatkozott a kiegyezésre a magyarokkal.

A minisztériumok azonban, a költözés hátrányos következményeképpen csak június közepére jutottak abba az állapotba, hogy működésüket normalizálhassák. (Többségük nem is arra a helyre költözött, amit januárban elhagyott.)¹¹ Nehézségeket okozott a bankóprés felállításának lassúsága és nem volt szerencsés az sem, hogy a kielezett helyzetben az országgyűlés több mint egy hónapig szüneteltette tevékenységét, anélkül azonban, hogy az áldatlan politikai csatározások megszűntek volna. Június 6-a egyébként komor nap volt. A cári csapatok ellen május 18-án meghirdetett kereszties hadjárat jegyében böjtöt tartott az ország. Ahogy Mátrai Gábor, a Nemzeti Múzeum őre írta: „sokan egész nap nem ettek valamit, még a protestánsok közül is. Színházakban előadás nem volt. Kocsmákban húst nem is főztek.”¹²

Mindennek ellenére, Kossuth elképzelésének megfelelően június első felében optimizmus és a szabadságharc győzelmébe vetett szilárd hit uralta el a várost. Olyan hírek is felröppentek, még Szemere Bertalan szájából is, hogy az oroszok talán mégsem fognak komolyan beavatkozni, mert az angolok majd megakadályozzák. Kossuth persze sejtette az igazságot, mégis jórészt az ő kezdeményezésére lázas tervezgetés folyt a város felvirágoztatására. Tervezték a Margit-sziget megnyitását, kiépítését, a nagykörút vonalán hajózható csatorna, hajóépítőműhely létesítését és elkezdtek Buda várfalainak lerombolását, hogy helyére feljáróutakat és parkot létesítsenek – átmenetileg megoldva ezzel a munkanélküliséget is. Ugyanerre az időszakra (június 24.) esik a három – egy főváros első hivatalos egyesítési kísérlete is, ám Szemere Bertalan rendelete már nem léphetett életbe.¹³

Baják László

¹⁰Uo. 480. old. (273. sz. irat)

¹¹Uo. 125. old.

¹²Uo. 125. old.

¹³Uo. 504. old. (289. sz. irat) Budapest története I–V. IV. köt. Szerk.: Vörös Károly, a részt írta: Spira György. Bp. 1978. 99–100. old.